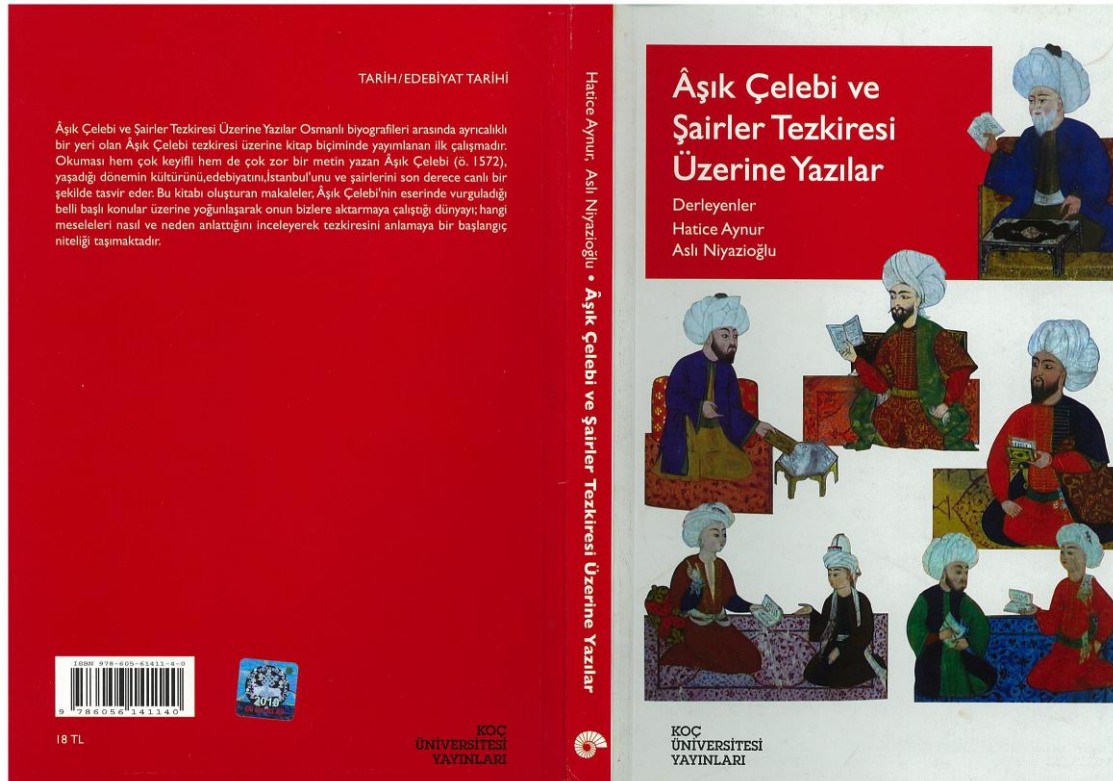

**AYNUR, HATİCE; NİYAZİOĞLU, ASLI. DER. (2011). ÂŞIK ÇELEBİ
VE ŞAİRLER TEZKİRESİ ÜZERİNE YAZILAR. İSTANBUL: KOÇ
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, 191 S.**

Fatma Sabiha KUTLAR*

Bugünkü bilgilerimize göre Osmanlı edebiyatı alanında kaleme alınan ilk tezkire Sehî Bey'in 1538'de tamamladığı *Heşt-Behîşt*'idir. Bunu Latîfî'nin 1546 ve Âşık Çelebi'nin 1568'de bitirdiği tezkireleri izler. Osmanlı dönemine ait bu üç eser, Türkçe yazan şairlerin biyografileri hakkında verdikleri bilgiler bakımından söz konusu dönemle ilgili çalışmalar için değerli kaynaklardır. Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı tezkiresi içinde yer alan ayrıntılı bilgiler bakımından araştırmacılar nezdinde diğerlerine göre daha önemli bir eser sayılmıştır. Osmanlı dönemi biyografi geleneği içerisinde böyle özel bir yere sahip bu metnin *yakın okumasının* yapılmasının araştırmacılara farklı ufuklar açacağı düşünülerek Hollanda Araştırma Enstitüsü, Koç

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: fatmasabiha@gmail.com

Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi işbirliği ile 19 Haziran 2009 tarihinde İstanbul’da Âşık Çelebi ve tezkiresinin ele alındığı bir toplantı düzenlenmiştir. Üst başlığı *Osmanlı Biyografi Kaynakları* olan bu toplantı dizisinin ilki “16. Yüzyıl Osmanlı Kültür Dünyasında Bir Biyografi Yazarı: Âşık Çelebi ve Tezkiresi: Âşık Çelebi Sempozyumu” adını taşımaktadır.

Sempozyumda konunun farklı yönleriyle değerlendirildiği on bildiri sunulmuştur. Sunulan bildirilerden sekizi yazarlarının makale hâline getirdikleri şekilleriyle *Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar* başlığıyla Mayıs 2011 başlarında yayımlanmıştır. Aynur’un (2011: 7) eserin “Önsöz”ünde verdiği bilgiye göre yayımlanan bu kitapta Hakan Karateke’nin “Memento Mori: Âşık Çelebi’de Ölümün Binbir Yüzü” ve Ersu Pekin’in “Âşık Çelebi’de Hanendeler, Sazendeler” başlıklı bildirileri yer almamıştır.

Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar isimli çalışma, Hatice Aynur ve Aslı Niyazioğlu’nun (2011: 11-16) birlikte kaleme aldıkları “Âşık Çelebi ve Tezkiresine Nüfuz Etme Denemesi” başlıklı “Giriş”le başlamaktadır. Aynur ve Niyazioğlu, Osmanlı biyografileri arasındaki ayrıcalıklı konumuna işaret ettikleri Âşık Çelebi tezkiresinin, okuması çok zevkli, ama aynı zamanda zor bir metin olduğuna, Latin harflerine aktarılmasının da bu zorluğu ortadan kaldırmadığına, sadece yazarın dünyasına nüfuz edebilmeyi biraz kolaylaştırdığına değinirler. Kitabın sonunda yer alan ekteki konuyla ilgili yayınlar kaynakçasının hem sayıca az hem de içerik bakımından sınırlı olmasının nedenini de bu zorluğa bağlarlar. Tezkirelerle kurdukları ilişkiler bakımından Cumhuriyet dönemi boyunca araştırmacıların niteliği bakımından üç ana eğilimin ortaya çıktığını vurgularlar. Onlara göre birinci grupta Fuad Köprülü, Ali Nihad Tarlan, Agâh Sırrı Levend, Sadettin Nüzhet Ergun gibi tezkireleri anlamakta ve yorumlamakta zorluk çekmeyenler yer almaktadır. Bu gruptakilerin ortak niteliği tezkirelerde yer alan bilgiye ve tezkirelerin diline vakıf olmaları, birikimleri sayesinde soru sormakta ve konu yaratmakta güçlük çekmemeleridir. İkinci grupta Âşık Çelebi ve diğerlerinin yazdığı tezkire metinlerini anlayıp, onlardan hareketle yeni bir şeyler söylemeyi isteyen başta Harun Tolasa olmak üzere Mehmet Çavuşoğlu, Âmil Çelebioğlu, Haluk İpekten gibi büyük kısmını genç yaşta yitirdiğimiz araştırmacılar yer alır. Üçüncü grupta ise söz konusu metinlerle kültürel mesafesi iyice açılmış, dolayısıyla bu metinleri anlayabilme, yorumlayabilme ve onlara ulaşabilme konusunda çok zorlanan araştırmacılar bulunmaktadır. Bu noktada Âşık Çelebi tezkiresine ulaşma konusundaki zorluklara, söz konusu zorluğun 1971 yılında yapılan Meredith-Owens baskısıyla nispeten aşıldığına ve Filiz Kılıç’ın 1994 yılında tamamladığı doktora tezinin 2010 yılında basılmasıyla metne yapılan atıfların arttığına da değinen Aynur ve Niyazioğlu, kitabın içinde yer alan yazılar hakkında verdikleri kısa bilgilerle “Giriş”i sonlandırırlar.

Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar isimli çalışmada “Giriş”i takiben “Âşık Çelebi ve Meşâ’irü’ş-Şu’arâ”, “Rüyalar, Dervişler ve Aşk”, “Şairler ve Edebiyat Dünyası” başlıklı üç bölüm yer almaktadır. Birinci bölümdeki “Kurgusu ve Vurgusuyla Kendi Kaleminden Âşık Çelebi’nin Yaşamöyküsü” isimli ilk yazı Hatice Aynur (2011: 19-55) tarafından kaleme alınmıştır. Âşık Çelebi’nin eserinde kendi ismini madde başı yapmadığını, ancak eser boyunca hayatına ait parçalara yer verdiğini belirten Aynur, tezkirede ve divanda yer alan parçaları bir araya getirerek bir Âşık Çelebi portresi oluşturmuştur. Âşık Çelebi’nin kendisini nasıl gördüğünü, hayatındaki hangi noktaları öne çıkardığını ortaya koyan bu yazı, diğer tezkire yazarlarının biyografilerinin yazılmasında sunduğu yöntem bakımından da önemlidir.

Birinci bölümdeki ikinci yazı Filiz Kılıç’a aittir. “Meşâ’irü’ş-Şu’arâ’nın Nüshaları, Nüshaların Şeceresi Oluşturulurken İzlenen Yöntem ve Karşılaşılan Zorluklar” başlıklı yazısında Kılıç (2011: 57- 68), 1994 yılında tamamladığı ve 2010 yılında yayımladığı doktora tezinden hareketle tezkirenin tenkitli metnini nasıl oluşturduğuna, bu esnada karşılaştığı sorunlara değinmekte ve eserin çeşitli kütüphanelerde kayıtlı nüshalarını tanıtmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Kitabın “Rüyalar, Dervişler ve Aşk” isimli ikinci bölümünde farklı konularda yazılmış üç makaleye yer verilmiştir. Bölüm başlığını oluşturan kelimelerle ilişkili olarak ve aynı sıra gözetilerek sıralanan yazılardan ilki Aslı Niyazioğlu’na (2011: 71-84) aittir. Niyazioğlu, “Rüyaların Söyledikleri” başlıklı bu makalede *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da tespit ettiği rüya anlatılarından hareketle “...Osmanlıların hayat anlayışları ile ilgili neler öğreniyoruz?” sorusuna cevap aramaya çalışmaktadır. Rüya anlatılarının dönemlerin kaygı, özlem ve korkularını dile getirdiğini belirten yazar, tezkirede on iki rüyaya yer verildiğini, bunlar arasında dördünün saklı olandan yani gaybdan haber verdiğini, böylece geleceğin rüyayı görene malum olduğunun anlatıldığını işaret etmekte ve bunlar arasından seçtiği bir iyi bir de kötü haber veren Sa’dî Çelebi ve Figânî’ye ait iki rüyayı inceleyeceğini belirtmektedir. Niyazioğlu şiir, rüya ve hayat hikâyesi anlatımının bizim için ayna işlevi gördüğünü, ama bu aynanın görünürü aynen yansıtan modern dönemin aynaları değil, saklı olanı gösteren erken modern dönemin ideal aynaları olduğunu söylemekte, bunlardan hareketle Osmanlı toplumunun korku ve beklentilerinin haritasının çıkarılabileceği üzerinde durmaktadır. Bu yazı, değerlendirmede kullanılan yöntem ve varılan sonuçlar noktasında dikkat çekici niteliktedir.

Helga Anhetshofer’in (2011: 85-101) “*Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da Toplum-Tanıma Sapkın Dervişler” isimli yazısının çıkış noktasını dervişler için kullanılan *ışık* terimi oluşturmaktadır. Yazar, çalışmasında toplumda sapkın dervişler olarak bilinen grup hakkında Âşık Çelebi’nin ne düşündüğünü ortaya koymak amacındadır. Bu nedenle tezkirede *ışık* teriminin kaç kez ve hangi bağlamlarda geçtiğini belirlemiş, ayrıca onlarla ilgili olarak kullanılan kimi sözlere de değinmiştir. Bunlar arasında yer alan “pösteki boklamak” deyimini üzerinde de durmuştur. Ayrıca Âşık Çelebi’nin, tezkirede Kalender, Abdal ve Haydarî dervişlerine nasıl baktığı sorusuna da cevap arayan Anhetshofer, yaptığı incelemeyle nun, Melâmî ve Hurûflere karşı devletin siyasi çizgisiyle örtüşen düşmanca bir tutum sergilediği; Kalenderî, Abdal ve Haydarî şairler hakkında olumsuz duygular beslemediği sonucuna ulaşır. Bu çalışma, tezkirelerde yer alan bilgilerin değerlendirilmesiyle elde edilecek verilerin Osmanlı toplumsal tarihini anlayabilmek için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

İkinci bölümdeki “Aşk, Âşıklar ve Maşûklar: *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da Aşk İlişkileri” başlıklı son yazı Jan Schmidt’e (2011: 103-113) aittir ve Berat Açıl tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Schmidt bu bildirisinde, yetişkin erkeklerle oğlanlar arasındaki aşk ilişkisi gibi tartışmalı ve tabu olan bir konunun modern öncesi Osmanlı toplumundaki durumunu, Âşık Çelebi tezkiresinden hareketle Batı’da yapılan çalışmalara da değinerek değerlendirmektedir.

Kitabın “Şairler ve Edebiyat Dünyası” isimli üçüncü bölümünde de üç makale yer almaktadır. Buradaki ilk yazı Zeynep Altok’un (2011: 117-132) “Âşık Çelebi ve Edebî Kanon” başlıklı çalışmasıdır. Altok bu makalede Âşık Çelebi’de ve çağdaşlarında bir edebî kanon kurgusu olup olmadığı sorusuna Âşık Çelebi tezkiresinden yola çıkarak cevap aramaktadır. Sonuçta bu metinlerde bir edebî kanon kurgusu bulunduğunu söylemenin zor olduğunu, Osmanlıda ancak on yedinci yüzyıl ve sonrasında kanon benzeri hegamonik yapıların yani bir tür edebî kanonun varlığından söz edilebileceğini belirtmektedir.

Tûbâ İsen-Durmuş (2011: 133-145) “Edebî Hâmîlik İlişkileri: Kaynak olarak Âşık Çelebi Tezkiresi” isimli yazısında Osmanlı edebiyatındaki hamilik sistemini Âşık Çelebi tezkiresinden yola çıkarak değerlendirmektedir. Yazar, Osmanlıdaki himaye sistemiyle ilgili terminoloji, bunların farklı kullanımları, şiirin nasıl sunulduğu ve teşrifatı, hamilik ilişkileri gibi noktalar üzerinde durmaktadır.

Üçüncü bölümün son makalesi Ali Emre Özyıldırım’a (2011: 147-165) aittir. Özyıldırım, “Garîb Ma’nâlar, Acîb Hayâller Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle Belagat Terimi olarak ‘Garîb’ Sıfatı” başlıklı yazısında on altıncı yüzyılın iki tezkiresinde “garîb” ve bununla ilgili

olarak da müteradifi ve mütemmimi konumundaki “acîb” sıfatının kullanımları üzerinde durmaktadır. Böylece yazar, tezkirelerin Osmanlı edebiyatına ait terimler konusunda da önemli ipuçları barındırdığını ve bu alandaki çalışmalarda ihmal edilmemesi gereken kaynaklar olduğunu işaret etmektedir.

Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar isimli kitap, Hatice Aynur tarafından hazırlanan “Meşâ’irü’ş-Şu’arâ ve Hadâ’îku’l-Hakâ’ik’e Göre Âşık Çelebi’nin Yaşamının Kronolojisi” ve “Âşık Çelebi Tezkiresiyle İlgili Yayınlar Kaynakçası” başlıklı iki eki takiben “Kaynakça” ve “Yazarların Özgeçmişleri” ile tamamlanmaktadır.

Osmanlı dönemi kültür ve edebiyatı alanında yapılan toplantılarda sunulan bildirilerin yayımlanması hem araştırmacıların bunlara ulaşmasını kolaylaştırmakta hem de bilgi paylaşımını sağlamaktadır. Bu bağlamda Âşık Çelebi ve tezkiresi konusunda düzenlenen sempozyumda sunulan bildirilerin geliştirilip makale hâline dönüştürülerek yayımlanması da önem taşımaktadır. “Meşâ’irü’ş-Şu’arâ’dan hareketle Osmanlı kültür tarihinin ve edebiyatının farklı cephelerine yeni bakışları okurla buluşturmayı hedefleyen” (Aynur; Niyazioğlu 2011: 14-16) bu kitaptaki makalelerin çoğu, özellikle sundukları farklı değerlendirme yöntemleriyle diğer tezkireler ve biyografik eserler üzerinde yapılacak çalışmalara katkıda bulunacak niteliktedir. Bildirileri kaleme alan bilim insanlarını ve kitabın yayımlanması için emek harcayan değerli meslektaşlarımız Hatice Aynur ile Aslı Niyazioğlu’nu kutlarız.